

ХАҢЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТЭН ТАХСАР

ОЛОХ

ОТ ЫЙА – ОККО, ҮҮККЭ БЫҤААРЫЛААХ КҮННЭР

Эргиччи бийаннаах сайын

МЫРЫЛА. Быйыл Ама өрүстээх Соловьев нэһилиэгэр сайын барахсан быйаһынаа эргийдэ. Ходуһа орто уута кириэ, от үнүүтэ өлгөм буолла. Нэһилиэк 1800 тонна былааннааһын хайа бабарар толорор кыахтанна. Отчут – масчыт дьон да санаалара кэлэн ходуһаа күргүөмнээхтик табыстылар, ону тэнэ техниканы да сөбүлүүн куһаҕана суох. Холобурдаан эттэххэ, совхоз сабана мунутаан 2 толору механизациялаах звено тэриллэрэ. Билигин чааһынай, бааһынай звенолар бари трактордаахтар, холбонон техникатаахтар, арыах көлө – илии звенолара эмиз бааллар. Быһата, илиинэн оттуур аһа хаалан турар. Ол эрэри отчуттары сотору – сотору түһэр ардактар улаканнык мэхэйдээтилэр.

Оттон үрүн илгэни үрүлүтүү мунутаан турар. "Чурапчы" ТХПК иһинэн үлэлиир Ирина Ивановна Собакина маастардаах миэстэтээри арыы сыапар бу кыра нэһиликтэн күнүгэ 2,5 тонна үүт тутулган астанар. Нэһиликтэн эттэн уонна бааһынай хаһаайыстыбаларыттан үүттэрин кэрийэн тутууга тракторист Иван Захарович Кондратьев дуогабардаан үлэлиир.

Улуус бу кырыы нэһилиэгэр сайылык-тааһыкна улахан суолта ууруллара бэлиэ, бу тэрээһин атыттарга бэртээхэй холобур буолуон да сөп. Ол курдук, манна быйыл түөрт сиринэн сайылыыллар. Ол иһигэр өссө Кэнидэ Төрдө диэн өрүс угуор эмиз. Үкэс бааһынай хаһаайыстыбалара тахсан ололорлор. Дьинэр, сайылык тэринэр-бабалаах өссө элбэх эрэри, электро – уот линията суоҕа тутар. Билиннитэ ити өрүс угуор баар Кэнидэ Төрдүттан ураты үс сайылыкка электро-уот линията тинийэр.

Аны истэр тухары сир аһа быйыл эмиз дэлэй. Онон, били, Президент М.Е.Николаев дьон – сэргэ кылгас сайынны ыйдарга кыһынны олохторун оностуналларыгар, ситэритик хааччыналларыгар туруорар соруҕа быйыл мырылаларга эргиччи туолар кыахтаах. От – мас үнүүтэ, мэчирэн үтүөгэ, сир аһын өлгөмө, тизгэнэ оруоту хаһаайыстыбата барыта ону чингэтэр.

"СО" общ. корп.

Быйыл сайын, биллэрин курдук, алаас энэр от үнүүтэ мөлтөх буолан, улуус үрдүнэн окко күргүөмнээхтик тахсым сана ааспыт нэһиликтэн эрэ бэлиэтэннэ. Төһөтүн да иһин, күн-дьыл былдьаһык. От ыйа барына.

Билигин от үлэтин хаамытын билсигэр смаллаах сорох нэһиликтэртэн дьаһалталаар баһылыктарын, специалистарын кытта телефонуунан кэпсэттибит. Онон миэстэлэргэ балаһыанньа хайдарый?

КЫТААНАХХА. Нэһиликтэс быйыл 1650 тонна от оттонохтооха. От ыйын 24 күнүгүгү туругунаа манна 400 гектар сир охсулукна, 230 тонна от кэбиллиинэ. Оттуур звенолартан "Хотуур" бааһынай хаһаайыстыбата (салайааччы Г.И.Парфенов) уонна "Эбэ" бааһынай хаһаайыстыбата (П.Д.Барашков) ходуһаны булбуттара ыраатта. Билигин Парфеновтаах Алаас Эбэ, оттон Барашковтаах Улуу Эбэсэ кэбнэ сылдьаллар.

Чааһынайдартан Попов Иван Николаевич Алаас Эбэсэ, Аржаков Михаил Николаевич Өрт Сыһыта диэн сирдэргэ бааллар. Владимир Егор Егорович (тирэх бааһынай хаһаайыстыба) окко саңардымга эрэ турумтут. Нэһилиэк үрдүнэн күн бүгүн ходуһаа барыта 240-ча киһи

Хоннохторо аһыллан эрэр

оттуур.
АЛАБАРГА. Оттооһунга былааннара – 1800 тонна, ол иһиттэн бааһынайдарга тиксэрэ 300 тонна, чааһынайдар ирээттэрэ 800 тонна уонна "Чыаллара" ТХПК былаана 700 тонна. Былааннары итинэн оттооһун дааннайдарын специалист – землеустроитель М.П. Баншева билиһиннэрдэ. Билинни туругунаа окко 360 киһи үлэлиир. Үрдүк сирдээх нэһиликтэс от үнүүтэ мөлтөх диэн буолла. Онон барыллаан ааһымнан манна быларыгытыааһар арыах от ыллалар чинчилэммит.

– Биһиэхэ толору механизированнай звено диэн суох. Бүтүн "Чыаллара" ТХПК-га биһир эрэ механизированнай акардаах звенолаахпыт, көлө-илии звенолара диэн 12 тэрилиннэ. Ходуһаа күргүөмнээхтик Бөтүрүөп кэнииттэн табыстыбыт. Бааһынай хаһаайыстыбаларыттан "Ситис" (А.И.Пестряков) уонна "Туя" (С.К.Око-нешников) буоланнар Куудыа Үрэххэ сылдьаллар, кэбнэ ырааттынардылар.

Чааһынайдартан Шеломов Николай Николаевич аймактарыныын, дьыа кэргэни-

нэн Улахан Тымпыга 5-6 оту кэбистилэр. Протодьяконов Гаарил Гаарилевич ходуһаа бастахынан кирибит кырдыаһыт буолар. Кини 3 оту туруоран баран, билигин уулаах сир охсо сылдьар, – диэн Марианна Петровна үлэ дьонун сийилин билиһиннэри кэпсээнин түмүктүүр.

ЧАКЫРГА. Дьаһалта баһылыгын солбуйааччы Ефремов Николай Николаевич иһитиннэрбитинэн, нэһилиэк быйыл 1781 тонна былааннааһыттан бааһынайдар 460, чааһынайдар 1269 тоннаны, онтон хаалбытын көмө хаһаайыстыбалар (олохтоох орто охсуула, "Агроснаб") оттоохтаахтар. Ходуһаа 180 киһи таһыста. От үнүүтэ былдьаһыгытыгар быдан тийбэт. Онон окко сана тахсыбыттар.

Дьинэр, оттооһун тэрээһинэ онук куһаҕана суох эбит. Ходуһаа 15 механизированнай акардаах звенолар тэриллэн кирибиттэр. Кинилэр ортолоругар хоннохтоохтук оттоон иһэллэр: "Маарыкчаан" (тирэх хаһаайыстыба, салайааччы М.М.Кириллин), "Тураннаах" (Н.П.Софронов) бааһынай хаһаайыстыбалара, чааһынайдартан Филиппов Николай Егорович звенота Улахан Эбэсэ эргин 50 тонна от-

тонно, охсуута 50-ча гектар, быраата Михаил Егорович 30-ча тоннаны кэбистэ. Оттон Хондуга Адамов Прокопий Прокопьевич дьыа кэргэттэрэ 16 оту туруордулар. Нэһиликтэнэ уматыгы бэйэтэ телеһөн булунар эбит.

ХАТЫЛЫГА. Манна былааннара 2000 тонна. Быларыын баһаларга окко 270-ча киһи тахсыт буоллар, быйыл ити 150-ча киһи. Нууча, Тураахтаах, Бабага, Туолума үрэхтэрэ улахан уулаахтар, оттон алаастар, үрдүк сирдэр үнүүтэрэ мөлтөх. Толору механизированнай звено нэһиликтэс эмиз суох. Итинэн быйыл ходуһаа 15 механизированнай акардаах, 10-тан тахса көлө-илии звенолара тэриллэн кирибиттэр.

xxx

Көстөрүн курдук, оттооһун бари сирдэргэ тэтим сана ылан, отчуттар хоннохторо дьыа аһыллаах курдук. Ити маассабы тахсыны эттэххэ, Оттон хотууру эрдэ тыаһаллыттар да суох буолбатахтар. Олор үлэлэрин түмүгүн бу үлэ кэпсэтинлэртэн да билсигизэххэ сөп.

Иннокентий
ГРИГОРЬЕВ кэпсэттэ.

ҮҮТ – АС КҮННЭТЭ ЭБИЛЛЭР

"Чурапчы" кооператив үүтү тутар киһи заводугар билигин күнүгэ 10 – тан тахса тонна үүт тутулар буолла.

– Кэники хайа да сыллааһар холоһоо суох элбэх үүт, – диһир киһи завод лаборана А.И.Елфанова.

Анна Иосифовна курдук, заводка биһир уһунуук үлэлиир сылдьар специалист баһаарыта итинник. Киһи заводка сүрүннээн түөрт нэһилиэк туттарар. Олортон Хатылы уонна Болтоно тэн бородууксуһаахтар, ол эбэтэр күнүгүгү туттарар үүттэрэ – 2,9 тонна, оттон Чурапчы сүлүһүнэ хайаларынааһар да элбэх үүттээх, күн ахсын 4 тоннагаан түспэт. Төлөй нэһиликтэ 1,5 тоннаны ыстар.

Үүт күн ахсын астанан, билигин 22-ли дьааһык арыы буолан тахсар. Ону сэргэ үрүт ас арааһа Чурапчы сүлүһүнэтин маһаһыннарыгар итинэн кооператив фирменнэй маһаһыныгар атылалара быйыл киһи сүлүһүнэ дьонун улаханник абыраата, уочараттаан да эрдэммэкки. Дьосус пакеттаах үрүт ас, халбаһы арааһын киһи хармаана элпэттириннэн көрөн ылара эмиз ордук табыгастаах буолла.

"СО" корп.

Бааһынай хаһаайыстыбата

Сагалыы тэриллии

Хаһаайыстыба барыта 16 киһи буоллубут. Сылгыбыт 17, ынах сүөһүбүт 160-ча, ол иһиттэн ынара 40-ча. Хаһаайыстыба буолан баран тусла үлтээх-харчылаах буолуохтаах. Холобур, уматыгы кининэн туһанарга анаан хас биһирдин үлэһит хаһаай-

ыстыба 3-түү центнер үүт туттарыахтаах. Онон орду-бутун, дьыа, бэһэлэрэ быһаараллар. Аны күһүн эт туттарга дуогабардаһан "Чурапчы" кооперативтан вексель ылыбыт. Биһирдин үлэһит, хаһаайыстыба чилиэ-нэ биһирдин убаһаны туттарыа, – диэн Федот Семенов сана тэриллээтин биллэриннэрэр.

Киһи табаарыстыба орто сүһөх салайар кадр этэ. Онон тэрээһин, салайыы өттүн балачча билэр. Тыа хаһаайыстыбатын управлениета быйылгыттан бааһынай х а һ а а й ы с т ы б а л а р ы н бөсөгөтүү, улаатыннары ханьысхатын тутуларын санаттаахха, бу "Быда" хаһаайыстыба онуоха элпэттирдик тэриллэбит. Элбэх үлэһиттээх, сүөһү-сылгы да көрүллэр. Бааһынай сылгы иһитиннэн сайдарга сананарын этэр. Очотугар тирэх хаһаайыстыба да буолуохтарын сөп. Чэ, ол инникилэрэ. Билигин сүһүктэригэр туруохтарын

наада.

– Оттооһунна былааным 200 тонна. Онуоха механизированнай акардаах звенолаахпыт: 2 МТЗ уонна ЛТЗ, ДТ трактордар бааллар. КамАЗ автомашиналаахпыт. Оту преестан рулонунан хомунар ньыманы туттуокпут. Олут заемотун П.Н.Дьячковскай салайар. Отууга хоно сылдьан оттууллар, – кэпсир бааһынай.

Хаһаайыстыба дьонугар сыһаарыллыбыт оттуур ходуһалара 170 гектар. Онон дьыа кэргэттэринэн дууһа өлүү сирдэрин эбиннэхтэрин барыта 266 гектар сир.

Дьыа, онон улууска итинник сүөһүлээх-астаах, сирдээх-уоттаах, аныгылыы элбэх техникалаах саңа бааһынай хаһаайыстыбата баар буолбут.

С.СМИРНИКОВА.

ХААРТЫСКАБА. "Быда" бааһынай хаһаайыстыбатын салайааччыта Ф.С.Кри-вошкин.

Предпринимательство

Ураты туһалаах көмө

Улууска предпринимательство кизг далаһынанан иһэрэ барыга көстөр. Чааһынай предприниматель олох бари эйгэттигэр өтөн киридилэр. Холобур, атын – эргин эрэ өттүнэн буолбакка, таһыга (перевозкаба) сылдьар бэйэ тус техникалаах эмиз элбэх. Ол курдук, И.В.Козлову билбэт киһи, тэрилтэ улууска ахсааннаах буолуо. Киһи өссө 1993 сылтан чааһынай предприниматель быһытынан регистрацияламмыта. Бастаан утаа үгүстэр курдук, атын – эргин өттүнэн барыта. Кэлин, ол эбэтэр 1995 сылтан ыла таһынан дьарыктанар суолу тобулумутта.

Бу хайысхаа сүрдээх таһаарылаахтык үлэлиир, дьон – нэһиликтэн махталын ылан – ыла. Иван Васильевич билигин 2 КамАЗ бензовоз автомашиналаах. Олорунан улуус дьаһалтатыгар ити-

энэ дьыа – уот, коммуналь-най хаһаайыстыба управлени-еттар дуогабардаһан солж-каны, мазуту, бензини таһар. Ылар сирдэрин географията даһаны манан аһай буолба-тах – сакаасчыт хантан биэр-ринэн уматыгы иннэ Алдан-тан, Бэстээхтэн, Томмоттон, Амматтан, Жатайтан аһалар.

Наада буолларына тэрил-тэлэргэ атын да транспорт өнөтүн эмиз онорор. Көстөрүн курдук, кыһыннары – сайыннары нэһиликтэннэ, тэрилтэлэргэ ураты туһалааһын дьарыктанар. Ордук кыстыгы быһаарыга предприниматель биһир бэй-этэ онорор кылаата улахан.

"СО" корп.

ХААРТЫСКАБА (унат-тан ханас): предприниматель Иван Васильевич Козлов урукку биһир ийэлээһэ С.А.Андреевы кытта.

Хадаар нэһиликтэ рынок усулуобуйатыгар табаарыс-тыбанан үлэһит көрөн ба-ран, кэм ирдэбиллэнэн буол-лаба, аны бааһынай хаһаай-ыстыбаларыгар бытарыйда. Онон сүөһү-ас чааһынай бас биликтэ бэрилиннэ. Манна сана тэриллэбит 7-8 бааһынай хаһаайыстыбала-рыттан Ф.С.Кривошопкин са-лайар хаһаайыстыбата саа-май улаханнара.

– Быйыл саваскыттан саңа тэриллэн "Быда" дьиннэн регистрацияланньымт.

ОБОЛОРБУТУН ЧЭБДИГИРДИИ – БАРЫБЫТ СОРУКПУТ

Нэһиликтэринэн учуокка турар араас ыарыылаах 365 оҕо икки сезонунаа 10 участкавай балыһаа доруобуйаларын чэбдигирдэхтээхтэрэ былааннамыта. Маннайгы сезону кэмигэр саҥалаан уонна үчүгэй тэрээһиннээхтик түмүктээтилэр Мугудай (врач Т.Я.Неустроева), Хайахсыт (М.А.Митина), Сылан (М.М.Дягилева), Дирин (А.П.Илларионова) балыһалара. Оҕо маннайгы сезонна барыта 150-ча–160-ча оҕо туһалахтык сынньанна, чэбдигирдэ. Эссе ыам ыйын бүтүүтүгэр учаастак врачтарын, тустаах физиотерапевтической кабинеттар снэстэрэлэрин семинарга муньан субэ-ама, методической көмө оҕоһуллубута туһалаах буолла. Кииннээн, кыра да буоллар бородуукта (хортуоплун, яблоко, компот о. д. а. кэсирбэлэр), наада буоллар эмп-томп, витаминнары тэңэ эмтээх от уонтан тахса көрүңгэ (витаминнаах чэй), бронха-тыга, куртах-оһоһос-бүөр, хабах ыарыыларыгар туһалыыр араасоттортон булкааһык, биридирдээн эмтээх оттор пакетынан), минеральной уу булуудан түгэтиллибит улаханньык абыраата. Итиннэ эбии мизэстэтигэр ким хайдах дьаһаммытыттан оболору аһатыы, эмтээһин хаачыстыбата тутулуктаах буолбута саарбаҥа суох. Эт, макарон

өттүн бары толору булуунан оболору сөбүгэр аһынан хааччылар кыах баар буолбута.

Балыһаларга оболору чэбдигирдин бэркэ саҥаламмытын көрдөрөр түгэннэр манньыктар. Ый санатыгар доруобуйа харыстабылын министр инки солбуйааччылар Мугудай участкавай балыһатыгар сылдьан үчүгэй тэрээһини, туһалаах сынньалантан, эмчиттэр үтүө сыһыаннарыттан астыммыт оболор үөрбүткөппүт, чогулуннас сирдэрин-харахтарын илэ көрөн, махтанар кэпсээннэрин истэн биһигини кытта көрсүһүүгэ хайбаһыл тылларын этэн барбыттар.

Хайахсыт балыһатыгар быйыл төрдүс сылын чэбдигирдэр лааһыр өссө чоһуллан, маннайгы сезонна 16 оҕону хабаан үлэтин тэрээһиннээхтик саҥалаабыта. Манна начальнигынан уруккуттан олохтоох оскуола учуутала Кузьмина Светлана Афанасьевна бэркэ ылсан үлэлиир. Оболорго чэбдигирэр, туһалаахтык сынньанар, оонньуур-көрүлүүр кыах толору тэриллбит. Сарсыарда 8 чааска туруохтан кинээ 11 чааска

утуйуохха диэри күн хас чааһа эти-синни хатарыныыга, араас процедура-лары ылыыга, биһини-көрүүнү ханатар дьаһал-ларга, сэргэх, көрдөөх, күлүүлээх оонньууларга аһар эбит. Врач Агафья Михайловна оболорун үчүгэйдик билэр буолан диагностарынан көрөн, хас биридирдэ оҕо уратытын учуоттаан чэбдигирдингэ бастатан туран айылҥа күүстэрин табан туһаныыны тэрийбит. Ол курдук, оболор салгынан элбэхтик сылдьан сыһыа күн уотугар сыламнааһыннарын (загардааһыннарын), кинээ утуйуохтарын иннинэ атахтарын тымныы уунан, сылаас күн душка суунууттансаҥалаан салгыы сөтүөлээһиннэрин тэрийбиттэр. Оболор ыарыыларыгар сөп түбэһэр эмтээх оттор «чэбдирин» (отвары), куртах-оһоһос ыарыылаахтар минеральной ууну, бары араас витаминнары иһэллэрэ хайдах курдук туһалаах буолуой! Итини барытын уонна ыарыыларыгар сөп түбэһэр физиотерапевтической процедуралары (УФО, УВЧ, электрофорез, ультратон) оһуулаах специалист, снэстэрэ Мария Петровна Понсеева

оболору үөрдэ-көтүтэ олус бэркэ иһэрдэр, онорор. Итини таһынан киин классической, точечной уонна Су-джок массажа-тарынан бэйэни чэбдигирдиниһэ үөрэтэр.

Күннэ түөртэ тотоһу ас менютугар хаппыыста кэсирбэттинэн салат, этинин арааһа, борш, эмиз эттээх араас гарнир-даах иккис бүлүүдэ, сибиһэй булочка, суорат, быһыраах бааллар.

Үтүөбэ-кэрэбэ угуһар, өйү-санааны хамсатар араас дьарыктары тэңэ ту-лалыыр айылҥаны кытта билсини оболору олус сөбүлүүллэр. Манна даҕатан эттэххэ, лааһыр аата уруккуттан дьонго-сэрэгэбэ уута уонна бада-раана эмтээһинэн биллэр Курадыны күөл аатынан эбит. Оболору сотору-таабыта ол эбэбэ тизээн илдьэн көрдөрбүттэр, сөтүөлөһүттэр.

Сылан балыһатыгар оболору чэбдигирдин эмиз үчүгэйдик тэрил-литин илэ харахпыттан көрөн итэбэйдит. Хайахсыттан итэбэһэ суох барыэттэ снэстэрэ. Врач Мария Ивановна Дягилева физиотерапевтической снэстэрэ Вера Васильевна Сивцева киһи эрэнэр

дьонноро.

Ити тэрээһин үчүгэй өттүн суруйдуубут. Биллэн турар, маннайгы саҥалааһынга табыллы-батах, кыаллыбатах ханна барыай? Ону туоратан снэ-тэрэн-хоторон иккис сезо-ну өссө көдүүстээхтик мытыабын. Бири-инки эмп үлэтигэр, сөбөтөх орто оскуолаттан итэбэчигэ кыайтарбата элбэх буол-лаа. Оҕо манна төрөппүттэр сыстан, интэ-тонгон субэ-ама бизнэс-тэрин, быһаччы илиилэри-нэн-атахтарынан тутан-ха-бан, кыахтаах өттө мате-риальной да өттүнэн көмөлөһүөхтэрин сөп этэ. Аныгылыы спонсорство да бэрээдэгинэн кыахтаах бааһынайдар, чааһынай-дар үрүк аһынан, манна-йгы сибиһэй оһуруот аһынан көмөлөстүттэр! Төһөлөөх үчүгэй буолуох этэй? Балыһа тэлгэһи-гэр оонньуур площадка-лар, хас да оҕо тэһинэн суунар душтара үксүгэр кыайтарбата. Оболор сөтүөлүүр ууларын кыты-ылара элбэх санитарнай-технической тэрээһини эрийлэр (танас уларыт-тар кабиналар, күн уоту-гар сыламныырга аналла-ах тапчааннар, хаххала-нарга аналлаах грибок-

тар», ыскамнайкалар, туа-лет уо. д. а.). Ол эһини да наада буолар тэриллэр төрөппүттэр эрэ көмөлөрүнэн кыаллар, снэ-тэр кыахтаах.

Салгыы оболор дьарыктарын тохтоппоҥо х а т а р ы н а л л а р а төрөппүттэр ирдэбиллэ-риттэн тутулуктаах. Уу сы-лаас кэмигэр сөтүөлээһин, душтаныы, тэлгэһэ атах сыһыннааһын сылдыһы, сарсыарда гимнастика ба-рыта туһалаах. Дьэ, утумнаахтык дьарыктанар сыалтан Арыылаах нэһилигин төрөппүттэрин хоһуурдарынан трена-жердары бэйэ окстуон на-ада.

Араас ыарыынан дис-пансернай учуокка турар оболору төрөппүттэр снэ-тэйдөөбөккө туруорсуула-рынан физкультура уро-гуттан көмөлөһүүн төрт сыһыа. Манна оболору физкультура учууталлара туспа группа муньан чэбдигирдэр сыаллаах дьарыктары ыһыахтаах-тар. Ону араантар жонтуру-оллохтоохтар.

Оҕо оболорбутун чэб-дигирдин бири эрэ сезон-наах, эмчиттэр эрэ ыһар дьаһаллара буолбакка, төрөппүттэр, учууталлар, общественность бүтүүнэ кыһаллар эргиччи бара ту-рар дьаһал буолуохтаах.

М.И.ВАСИЛЬЕВА,
улуус педиатра.

Кэпсэтиигэ ыһырабын

Чурапчы күөлүн олобун булларыахха (Сүгэ хонноһоһуу субэ хонор)

Итиллэр Эбэбит үөскэ-эбитэ-төрүттэммитэ 50 сы-лын туолан эрэр. Ол тухары төһөлөөх үгүс киһитин-сүөһүтүн, хамсырын-хара-майын абыраабыта буолуой?

Аһыах сыллаабыта та-ас быһыты метр анара үрдэтэннэр, онтон бэттэх Эбэбит барахсан нус-хас олово уурайан, кинэ-наара холлох, кыһыран-кы-ыннан, кыыла туран, бала-маттык бааллыран, сыһаһаларын кыраталаан, биллиргэни табиллаан, би-эрэктэрин суулартаах, чэһинэрин-муустарын ири-эртээн, сирдэрин-буорда-рын синнэритэ тардан, олоор суоттарыгар кэнээн, тэһинэн, кэтирээт биэр-дэбэ, Таатта уутунан та-аһын ханнаран, туолан, томтойон, көрдөх айы быһчайан-быдалыан иһэр буоллаба. Чурапчы күөлэ үйэ аҕарыгар икки төгүл улаатта.

Эбэни кэрийэн көрдүм. Липпэлээх, Имигиттэ туруо-

ру эмпэрэлэрэ сирдэрин-буордарын силгэйэ-силгэйэ уун-утары иһэллэр. Икки ардылара 80 метр кэригэ хаалбыт. Липпэлээх быһыта: күөл диэки өттө эмпэрэлэммит, уута суоҕа бэйэтинэн турар. Эмпэрэни уу баала үөскэтэрэ мантан да көстөр. Ол иһин күөл сы-ырын аныттан тэһини, на-лыччы сытабына, алдыаты-ны оҕорбот. Хайа тарды-быт сириттэн быһыт туора-та сорох өттүнэн 2-3 метр буолбут. Оҕо-манан сүөһү тобулута үктээбит. Кутуу быһыт буора сахсархай бу-олан, биһэхэ андаатар да сөптөөх тойон буолууһу. Быһыгы Атаахы дэриэби-нэтэ ууга барбыт, бэрт кыра сир ордурут. Электро-уот станциятын ыалларын ол-буоругар күөл 15 метр кур-дук кэлбит. Станция бэй-этин олбуоруттан бизэстэ атыллаатын да, ууга түбүһүн. Бизэргэ бөһөргөппүт баҕаналара су-улан сыталлар. Үрдүк күүрүүлээх линия остуолба-

тын анар атаба эмпэрэбэ ыйанан турар. Хаарыанна-ах хампа күөх ыһыахтыыр тумус тыабыт ууга барбыта быданнаабыт: күөл арҕаа уонна хоту эмпэрэлэрэ ти-иттэри, талахтары үлтү ку-малаан күөлгэ түһэрэн иһэллэр. Эбэ хоту эмпэрэ-лэрэ өссө ордух уодаһын-наахтар: манна күн тобулу-тыгар, сыралаан куйааһа ыгар, ууга баал күүскэ түһэр, долгун күүгэниһэрэ устар. Ол түмүгэр күөл илин, арҕаа көнүстэрэ дьыллэр тастарыгар 20-30 метр чугаһаатылар.

Өрө көтөр, өрүкүгэр бааллаах, тобо охсор до-хсон долгуннаах, оннун бул-баака ороһуйбут улуу күөл аһыах сыл иһигэр төһөлөөх сир-уоту сини-ри баттаабытын, чэһи-мууһу ириэритин, ууну-ха-ары иһэритин илэ харах-пынан көрөмүн, сөрү диэн сөбөмүчү, атах аныттан алдыархай тахсан эрэр эбит дин санаатым.

Чурапчы күөлэ государ-

ствонан арааччылар за-поведник буолар. Оччого бу тухары үүннэммэккэ-тэһиннэммэккэ, көнүл барбыт күөл таһаарбыт ороскуотун кэлин ким уй-ууой-улуус дуу, государ-ство дуу? Күөл биһини ту-ругунан хаалар түбэлтэти-гэр манна сирэй эппиттээх ким буоларый? Эбэни тула көрө олоһоммут аны төһө сир-уоту хайа тартарабы-тый, төһө тыабытын, тутуу-бутун ууга ыһабытын? Кэ-лин уһугар күөлүтүн таһы куоттарабыт дуу? Бу ый-ытыыларга улуус баһылы-гын солбуйааччы И.И.Яков-лев мизэ манньык суруйар: «Чурапчы күөлүн быһытын намтатар табыллыбат. Ити сэлэһиннээ олохтоохторун үгүс сыллаах туруорсуула-рын түмүгэр, түргэниик уолан хаалбатын диэн, эл-бэх ууну хаһаанар сылла-ах оҕоһуллубута. Ол ону-гар бизэргэ бөһөргөтүү үлэ-лэрин ыһыты былаанна ба-ар. Биһигин бырайыага оҕоһулла сылдыар», — ди-эн.

Өлүөнэ уута быйыл күһүн тахсаары турдабына, ууну хаһаанар урукку өй-са-наа, бука, тохтуура буолуо. Оттон бөһөргөтүү чааһынан: уонча метр үрдүктээх, хас да бизэстэ-нэн тайыыр усталаах (Ими-гиттэ, Липпэлээх кытта), күнүстэри-түүнэри суу-лан курулуу турар туруору эмпэрэлэри мөлүһүөнүнэн да солкуобай суумалаах мас бөһөргөтүү кыайбата буолуо дин санымын. Манна төһөлөөх элбэх ту-туу маһа нааданый? Ким

эмпэрэ аныгар кинэрэн, ууну кэһэ сылдьан, бэрэби-нэлэри саныгар сүгэн-көтөбөн, туохха туттаран тутарый? Аны мас дааһы-ба төһө сыл туруоһай? Бу ба-рыта—олово суох фанта-зия. Хата, ити оннугар ол көрүлүр үбүһүн Мурун Ты-ымпыа сырын дьыһтан интернат-оскуоланы инни-нэн 10 метр туоралаах, 3 метр үрдүктээх автотрасса-ны саҥалаан турбалыы-тур-балыы таас быһытынан Липпэлээх апаратын быһа көтүтэн (таарычы быһыт-таан), Имигиттэ уонна Лип-пэлээх күөллэрин икки ар-дыларынан (80 метр) ула-хан, киин трассага тахсар олус инникилээх буолуох этэ.

Өскөтүн Эбэни урукку хаатыгар түһэрэн, налынчы сытыаран, олобун булларан, кими да куттаабап, барыбы-тыгар туһалаах, үйэлээх за-поведник күөл онгостор бу-оллааха, мин тус бэйэм манньык санаалары этэбин. Бастатан, күөлү эмискэ тобо түһэртэ тутууттан бас-таан күөл быһыкка кинэрэ бэлэһин — хайа түспүт көнүһүн буорунан толору-оһа, оттон быһыты на-мыһатан баран ууну сыһыа ыһыаха. Күөл олобун булбутун кэһиннэн көнүһү саҥаттан буорунан толорон баран, үөһэ өттүн таһын модьобулоуоһа.

Иккиһинэн, күөл, көнүс 90 кыраадыстаах туруору эмпэрэлэрин бульдозеры-нан күөлгэ тийэ астаран, 45 кыраадыстаах сытыары сыырдары онгоруоһа. Оч-чого сырыһына сыыр сир

хайа тардыбат, синнибэт, кинэ ирбэт буоруна са-быллар.

Үсүһүнэн, күөлтэн саҥалаан халдыаһы үрдүк чабырҕайыгар тийэ оту-нан-маһынан көбөрдүөххэ, ыт мунна балпат хаһыһы күрүөтүн тутан, дьыһнээх күөх заловедник онгоруоһа.

Төрдүһүнэн, улахан ав-тотрассага тахсар суолу кэпсэтиигэ туруоруоһа.

Бэһиһинэн, Чурапчы күөлүн кытта тэһинэ Куоралы көнүһүн уута түһэр. Көнүһү Танара дыһа-тын аныһыан быһытыаха. Ол кэһиннэн 5-6 сиринэн көнүскэ бэйэтигэр итэһинэ Мурун Тыымпыа муоста-тын таһыгар, Кытайбанна ойбон күөллэри дьиринтэн кастарыаха.

Алтыһынан, интернат-оскуола спорт площадката күөл мган сирэ алдыанан кэскилэ бүппүтүнэн, саҥа стадиону тубдиспансер ыһы-нан тутар бырайыагы саҥалааха.

Сэттиһинэн, интернат-оскуола тоиторун бөһуөлэ-гэ кэнэбэтиһинэн, тубдис-пансер балыһатын спор-тивнай профпакторни-нан солбуйуохха.

Ахсыһынан, Чурапчы күөлэ сэлэһиннээ оболор суоһуур туруктамытын, правительственной комис-сии ыһыран, аварийнай үбү-харчыны туруорсуоһа.

Бу этиилэрибн дьон-сэргэ дьүүлүгэр таһаара-бын, мизэ хайаан да сеп дьэбэллэн. Сүүс киһиэхэ сүүс кырдык баар. Олор-тон бири саамай улахан кырдыгы бары сүбэһин бу-ларбыт наадалаах.

Оҕо Чурапчы күөлүн туһунан мөккүөр бөһөтө мөһүрүүр, айдаан бөһөтө айдаһыр кэмэ тийэн кэл-лэ.

Егор ГАБЫШЕВ.
Чурапчы сэл.

«САҢА ОЛОХ» ХАҢЫАТ 70 СЫЛЛААХ УБУЛУӨЙҮН КӨРСӨ

Олус үчүгэй модьоболоох

гэрэриллибитин туһалаа-
быта. Республика радиоты-
гар, хайыаттарга информация-
лары оҥоруу да буоллун
«Саҥа олох» индустрия-
тын хайыаттар даҕаны
көдүүстүүр. Ардыгар «Саҥа
олох» уһаарылыыларын
буоллар, арааһа, суруна-
лар үлэһэ отой да санаа
суох этин дин саныбын.
Хайыат киһини толоругас бу-
оларга, күүс-дүүс аттаран
туһанаарга ийэр, олох тыһы-
наах эйгэтигэр тиздэр, ис-
торияны уонна бүтүнүгү
ойдүүр кыахын улаатынна-
рар.

Чураччы суруйааччылар
барылар «Социализм суо-
луттан», «Саҥа олох»
үүнэ-сайдан тахсыбытара,
ол иһигэр мин эмээ, Ити иһин
дириҥ махтамын «Саҥа
олох» күн бүгүнүгэр диэри
абабын, ахтабын, күн сир-
дык страницаларыгар санаа-
бын атастастахпын астына-
бын, дьоммор-сэргэбэр, чу-
гаһабыт курдук санаабын.
«Саҥа олох» хайыат ол кур-
дук күндү, ахтылланнах.

Семен Андреевич
ПОПОВ-Сэмэн Тумат,
СР П.А.Ойуунускай
аатынан Государственный
биримийэ лауреата,
Россия Суруйааччыла-
рын уонна Журналиста-
рын союздарын чилиэнэ-
рэ, СР культуратын
үтүөлээх үлэһитэ,
Чураччы улуунун бочу-
оттаах гражданина,
«Чолбон» сурунаал
очеркада уонна публици-
стикада отделын
сэбиэдистэһэй.

ХААРТЫСКАБА:
С.А.Попов-Сэмэн Тумат.

аннаах, айар эйгэһэ бэйэлэ-
рин суолларын булдуммут
дьоннордуун биһигэ үлэһэ-
бит сылларбын күндүтүк са-
ныбын.

Суолга-ниска үйэлээх
сааһыгар биһигэ даҕаны
хайытарбатах биллилээх
фотокорреспондент Петр
Семенов Оконешниковты-
ын 1987 сыллаах сайын от-
түмүккэ, отчуттары экирэт-
тэн Кэбээйи Синаэтигэр
түһүрү, Петр Семенов
квартирасыа түһүрү,
ол матырыйалытын Доку-
ускайга айнааһа иһэр «Ра-
кета» бүтэрэн-оһорон ба-
раммыт, Чураччыга летчик-
тарынан ыппыппыт, бэйэ-
бит буоллабын Хоккайдот-
тан кэлбит японцтары
көрсө каабылпыт эмээ баа-
ра. Чураччыны булуутугар
оперативнай матырыйалыт
«Саҥа олох» киһи балаһаты-
гар бачээттэн арыллан
сытарын кереммүт үөрбүт-
күппүт түгүмүт үчүгэй бэр-
дэ.

Аны санаахтаах, сүрдээх
күүстээх коллектива түмүгүн
үлэһэбит эбиһит. Петр
Оконешников-тэһизээ су-
ох түргэн-тарган фотокор-
респондент, Мария Сидоро-
ва — күрдүн иһэр тутуулаах
бастына, Петр Попов —
наһыл-холку, олус грамот-
най, анал литературнай

үөрэхтээх редактор, Спартак
Чингизов — хама сымда-
р энциклопедист, сүбэһит-
амаһыт, Иннокентий Око-
нов — тылбаасчыт, поэт, ре-
дакция историга, Степан По-
пов — биллилээх-көрүүлээх,
араас үлэһэ буспут-халпыт
ахан киһи, Семен Яковлев —
цивилизовааннай европейс-
кай культура эйгэтигэр тыһы-
нар дэгиттэр сайдыылаах,
Борис Павлов — наһыл эрэри
хорутуулаах, дириҥ толкуй-
даах, үөһэтэх өрүтү,
саканы булан таһаарымтыа,
кырдыаһа журналист Степан
Алексеев, поэт Семен Дани-
лов — сырдык юмор, араас
санаа эркинээхтэр. Ити
үтүккэнээх дьоммор орто-
лоругар үлэһиттэр, айарга
даҕаны чөлүк, көтөбүл-
лүүлээх буолара. Кырдык,
айыппыт, үлэһэбит.

Эппитим курдук, «Саҥа
олох» редакциятыгар
маннай корреспонденттар,
онтон сурук отделын сэбиэ-
дистэһитин, 1986 сылтан ре-
дакция иһинэн үлэһит была-
на биһигэр олохтоох ра-
дионон биһириннэр тэ-
рийэччинэн үлэһэбитим.
Хайыат минэх олус элбэҥ
биһирбитэ. Бастаан эттэххэ,
Чураччы улуунун историга-
гар, киһи кыһалаларыгар
чуоһаппыта. Публицист
быһытынан тылбын-өспүн

чочуйбута.

Иһинээҥи уһугунуулар, ай-
ар эйгэһэ киллэрбитэ. Ол
сабаланытыгар барытыгар
«Саҥа олох», аагытын да кэ-
рз хайыат, кыаһы уклута.
Киһи минэх эрэ буолбааха,
Степан Поповка, Петр Попов-
ка, Петр Оконешниковка, Се-
мен Яковлевка, Борис Пав-
ловка республика бачээти-
гэр, киһи эйгэтигэр айар
д о в у р д а р ы н
көрдөрөллөрүгэр кыаһы би-
эрбитэ дигэтэхпинэ аһара
түһүн этин буолуу суоһа. Мин
итинэн эттэхпин бабара-
бын-биһиги «Саҥа олох»
олус үчүгэй модьоболоох
хайыат дигэн. «Саҥа олох»
хайыат Чураччытан төрүт-
тэх суруйааччылар барыла-
рын үүнэрбит, дьоммо-сэр-
гэр биһириннэрбит үтүөл-
эх-өһөлөөх. Ол улуу тутумтан
мин эмээ тыһыһимит
киһибин. Дьомун-сэргэтин
үчүгэйгэ тиздэргэ ураты
дьоһурдаах, дьулуурдаах
үтүө санаа биһиги хайыалпы-
тыгар баар. Ону тэрийэр
даҕаны. Ол туохтан тахса-
рый? Мин санаабар, Чураччы
дьомо-сэргэһэ «Саҥа олох»
хайыаты көмүскүл, история
кырдыгын утумнааччы уон-
на түмүккэ, үтүө сүбэһит-
амаһыт курдук көрөрүтүн,
өйдүүрүтүн, ылынарыттан
ити үтүө модьобону төрүттэ-
э.

УЧУУТАЛЛАРЫМ ТУҢУНАН СЫРДЫК ӨЙДӨБҮЛЭРИМ

(Хайахсыт оскуолатын 70 сааһыгар)

Кырдыан оһорон санаахтаах,
биһиги кэмнэрбитинээҥи үөрэппит
учууталларбыт бэйэбиттэн улахан
аһа сааһа суох дьоммор эбиттэр.
Биһиги А.П. Илларионов аатынан
Хайахсыт оскуолатын маннайгы ки-
һи кылаастаах оскуолата Сынныах-
таах дигэн кырааһы алааска ба-
лаһан дьинээ аһыллыбытын, онтон
1930-1931 сс. биллини турар сир-
гэр аһыллан арылаах түөрт кыла-
астаах оскуолата дигэн ааттанарын
туһунан кэпсидилэрэ.

Тус бэйэм уоннааһа оһо 1932
сыллаахха оскуола боруогун аһы-
лабыллып. Онно сааһааһа
дүүһүнээх таһыах тиригэр суу-
м-кабар үчүгэйкэн бэйэлээх тэһэрээт,
киһигэ, харандаас уктан үөрбүлүн
умиулаппын. Сахалыы эттэххэ,
үөрээх суох хаалар баһабыр буолуо,
1936 с. төрдүс кылааска иккиттэн
каалларбытыгар аккаастаан,
кыһыран нөҥүө сыл үөрэмиз-
тэһи. Үтүө сыла хаттаан төрдүс
кылааска үөрэммитим. Онон кыра
кылаас оһолоро ситэн ылбытара,
сэттис кылааһы 1941-1942 сс. үөрэх
дьылыгар бүтэрбитим.

Арылаахха бэйиҥ кылаас 1939-
1940 сс. үөрэх дьылыгар аһыллан
уруукубуунааһа быдан элбэх учу-
уталлар үлэһиттэр буолбуттара. Ки-
һилэр ортолоругар Ирина Петровна
Яковлева, Мотрена Григорьевна Ми-
ронова, Иннокентий Дмитриевич
Егоров бааллара. Арыт 9, саамай эл-
бээк 12 оһо буолан үөрэһин 6-7 кы-
лаастары астаран, 1942 с. оскуола-
бытын бүтэрэн тарбаспыппыт.
Биһиги көлүөнэттэн киһи даҕаны ой-
кучу үөрэһи ылан улахан үлэһит бу-
олар чыһаах тиһибэттэ. Ол Аһа
дойду сэринтэ аакнаабытын тэнэ
сут-кураан дьыллар охсуулар
биһиги көлүөнэ дьон оһолун ула-
ханник, кутурунааһа, өлүүлээх-
сүтүүлээх өттүнэн аймаабытыгар бу-
олар. Дьинээ даҕаны Чураччы
дьомун 4988 киһини хоту улуустарга
күүһүнэн көһөрөр туһунан 1942 с.
партия обкомун хара мэннээх тыһыс
уураһа таһаарылыбатаһа, олохтут
төрдүтүн оһолуубута.

Оскуолабытыгар 5-с кылаас
аһыллыбытын кэмнэттэн кэлбит И.
П. Яковлева нуучка тылын уруогун,
М.Г. Миронова математика, алгебра-
ны, И.Д. Егоров историгын, геогра-

фияны үөрэппиттэрэ. Барахсаттар
бары даҕаны идрэлэри баһылаабыт,
үчүгэйди үлэһит, сайдам-сайаһас
майгынаах, дьон кэмнэрэ кэрэ-
мистэрэ, маанылаахтара дигэн
өйдөбүллээхпин.

И.Д.Егоров үтүккэнээх кендөй
куоластаах, чуолкай саһалаах учуу-
тал этэ. Сынныалан кэмизгэр
көрүүдүргэ тэһис-тэһиз тустан
хадьытаһара, уопсай ооньбууну
далаһи тардара, тэһнээх дьоммор-
нуу тыһах сонуннары кэпсирэ,
кэһилээкитигэр, оройуонмутугар
туох үлэ барарын, ханник кэрэксэ-
нэр сонуннар буолбуттарын кини-
тэн истэрибит. Быһата, дотор курдук
тутуубут учууталбыт этэ. Боллуруос
биһирэн ыйытарбытын олус саргин-
рэ. Оннообор кэргэн сылларын
туһунан кистээбэххэ кэпсирэ. Ол
курдук Иннокентий Дмитриевич,
учуутал эрэ буолбааха, табаарыс,
дотор курдук истинник даҕаны
сыһыаннаһан кэпсэтэрэ. Хойут
ыал, үлэһит буолбут кэмиз Хайа-
хсыт оскуола эргин сырыттарбыт
эрэ Иннокентий Дмитриевичи быһа
ааспат буолуулара.

Учууталбын, үтүө доторбун бы-
стах өлүү былаһаһа билдэабыта.
Хайахсыт нэһилээгин олохтоохторо
«Дьөгүрээ учуутал» дигэн махталла-
ахтык, ытыктабыллаахтык аагыла-
лара. Учууталын таһынан пропаган-
дист, лектор, агитатор буолан үтүө
сонуну иһитиннэрбитэ, нэһилээх
чөлөркөй куолаһа айымнылаах
үлэһэ сирдээбит, кырдык да,
нэһилээх бастыҥ киһитэ дэттэрэн
аатырыан-аатырыт талааннаах тэ-
рийээччи быһытынан сыаналаһа-
ра.

И.Д.Егоров Аһа дойдуну кырыкта-
ах сэринтэһэр түөрт төгүл баһыры-
быта. Калли 1945 сыл тохсунуу ый
15 күнүгэр Варшава чуһаһаһа
киһи кимнигэ иһитигэр ыарахан-
ник баһыран бойобуой суолун
түмүктээбит, сэрин бүтэһигэр дигри
кыргыспатаһыттан кыһылар, аба-
тылар буолара. Киһи Кыһыл Сулус
ордены, хас да бойобуой медалла-
ры түһүгэр аһыһынан кэллээт хор-
сун бойобуой суолун кэрэһэлэ-
ир. Фронтан кэлээт, таһыныр идэти-
һэн Хайахсыт оскуолабытынан
барбыта. 1952 с. кэпсэтэн үөрэһин
учууталык институту бүтэрбитэ.

Партиянай тэһилтэ секретара, про-
пагандаист буолан нэһилээх
кыһалык үгүһү быһаарсыбыта.
Дириҥ биллилээх-көрүүлээх,
өйдөөх, киһинэх сөптөөх хайыска-
лаах этиннэрэ оһо да, улахан да
дьоммо тэһиз дьүөрэлээһин тийэл-
лэрэ, ол астыктаах үчүгэй сүбэһит
буолара.

Кэргэн Анастасия Семеновна-
лын 29 сыл эйэлээх олохтоох, ил-
лээх дьинэ кэргэн быһытынан бар
дьомморугар ытыктамыттарэ. Үс
уол, үс кыһы эмдэй-сэндэй улааган
үтүккэн үлэһит, ыал-дьон буолан
аһалаах иһэлэрэ ситири оһорботох
олонторун салгыыллар.

Хайахсыт дьомун киһитэ М.Д.
Климов «Дьылгалар — сэрин
ытыканыгар» дигэн юнионни суруй-
ан кэрэксэ хаалларбыта. Бу биһир да
кылаас үөрээх суох киһи анардас
билиһи — көрүүгэ модун
дүүкүөрүнэн, сахалыы таһар
хайыаттарынан, сурунаалларынан
сэбиллэн ыарахан ырыаһа
түһүнэн сылдан биһигэ үөһээбит
бар дьомун дьылгаларын туһунан
суруйууттар Иннокентий Дмитри-
евич туһунан үтүө тыллары ахтан
ытык кэрэксэ хаалларбыта. Ол кур-
дук, Хайахсыт оскуолатын туһунан
ахтыһыны буоллар эрэ И.Д.Егоровы
санаабаха эрэ сатаан кэпсэттэх-
күн. Онук холобурдаах оһо оһо-
лор, үлэһэ-хаһаан аһыһа сир-
дык-үлэһэ дууһалаах, сыһыны-
сыһаһаһа майгынаах, истик убай,
сүбэһит, табаарыс, дьомунаах са-
һалаах дотор учуутал Иннокентий
Дмитриевич.

Үөрэһиччилэрин улахан ытык-
табылларын ылыт, сыһаһаһа май-
гынаах И.П. Яковлева эмиз ураты
үчүгэй өттүнэн ахтыһынан сөптөөх.
Киһи уруоһа олус чуумурутун ыты-
лар үгэстэрэ. Бука, биһирдэ эмиз
мөһүлүрүт эбитэ буолуо да, өйгө
оһорон хаалардым иһиттэх. Оно-
тооруга нууччалыы да кинигэ аһа-
һаһа эрдэһинэ нуучка элбэх су-
руйааччыларын айымныларын бу-
лан аһалан кылааска аахтарарын
таһынан бүтүн нэһилээх устата
дыһаһэр уларсан ытыктыһа. Улар-
сыбыт кинигэтин сэһэннэрин быһыта
тыһтаран кэпсэттэрэр үгэстээх,
өйдөбөтөххүн быһаартаһаан,
чиплик өйдүүргү ситиһэ саһыһа.

Ирина Петровна ол кэмнэри
тыһа сиригэр үөрэхтээх эдр кыһы
көрсүһүнү толору биһэр
быһыһаһа. Комсомолец уолаттар
уруок кэмнэттэн киһи кылааһыгар
муһуһуһан муһахтыны хаалла-
рын өйдүүбүн. Ол сылдан ыалды-
тыһын да баһарар санаалаах
«бөтөһөр» баалларын туһунан кист-
тэл кэпсэһэн күүдүүһэн иһэн сүтэн
хаалара. Сэрин сылларын кэмнэттэн
Таатта киһитигэр Чооруһаһа кэр-
гэн тахсыбыт сураһа иһиллэбитэ.
Биһиз оскуолаһаһа сылларын
майгыһынан буоллаһаһа, үтүккэн-
эх хотун хаан хаһаһаһа, динэ кэргэн
бастыҥ киһитэ буолбут буолуокта-
ах.

М.Г. Миронова алгебра, химия
предметтарын үөрэтэрэ. Сүрдээх
быһаарыһаһа тылаах үтүккэн
учуутал этэ. Хата, арыһи майгыта та-
тын буолара, кыһырдарыһа ыты-
түһээт кылааһыттан таһсан баһара,
уоскуйдаһына кимтэн үчүгэйдик
уруогун ыһара. Обургу соһос сорох
үөрэһиччилэрбит уруокка бэлэмэ
суох кэлэн бараннар, ардыгар
наһаалаан кыһыһыр идээһэтэрэ.
Үөрэхтэрин чоп курдук билбит
Мотрена Григорьевна маһы оһоло-
ро, биллини 80 саастарыгар чу-
гаһаһыт оһоньоттор Петр Ада-
мов, Василий Филиппов, Прокопий
Флегонтов бука эрэ махталлаах ты-
лыһан ахтыһан аһар, кэрэ
өйдөбүллээх буолуоктаахтар. Мо-
трена Григорьевна кэллэһи
дөһлэһит билбит суох.

1936 с. олунуу ыйга буолуо,
түөрт кылаастаах оскуолаһыт динэ
түһүн күл-көһөр буолбутун
көрбүлүт олус улахан хоһолто-
лооһо. Учууталларбит оһорор динэ-
лэрин босхоһоон онно үөрэмил-
лит. Курулустар, кылаас чаастара
ытыһылыбат буолбуттара. Ол кэмиз
бар дьоммут кэллээһи оһорор бу-
ланнар, урууну оскуолаһыттыһаһа
быдан улахан оскуола сэттинни ый-
га үлэһэ кинибэтэ. Бука, улахан ту-
руорсуу күүһүнэн буолуо, оскуола-
һытыгар 1939-1940 сс. үөрэх
дьылыгар бэйиҥ кылаас аһыллар
ситиһиллэх, оһолор тиһа үөрэһин
Арыһаах сэттэ кылаастаах оскуо-
латынан ааттаннаһа.

Кэллэн сэрин бүтүтүн кэмнэттэн
оскуоланы саллаһыһаһа ытыһылаан

онус кылаас аһыллар ситиһиллэ-
битэ эрэри, сана оскуола дьинэһи
тутуу наадаһа тизээбитэ.

Хайахсыт төрөбүт-үөһээ-
бит, оскуолаһыгар үөрэмил, комсо-
мол райкомун бастаһы секретари-
гар тийэһи үүнүт, оройуонна улахан
аппарыһаһаһа Федор Романович
Иванов оскуолаһа директорын кэ-
лээт, сана оскуола тутуутугар туру-
улаһан үлэһэбитэ. Онук элбэх
тиһэр-таһар үлэһэ суоллар идэти
баһылааһыт оскуола урууну үөрэһи-
ччилэрэ Иван Понсеев, Василий
Саввин, Афанасий Кузьмин, Степан
Зверстов кыһалан туруулаһыттарэ.
Уус идээһэ Петр Петрович Бо-
рисов оскуоланы тутууга маастар-
даһа, тутуу үлэһитгэр хаччы талаан-
наарын көрдөрбүтэ. Эрилик Эристи-
ни аатынан колхоз кылааһынай
прораба Николай Газрилевич Пес-
терев кыһаһыһа эмиз олус улаха-
на.

Бу аатталаһыт каарманнаах
дьомнорбуттан бүтүн И.Понсе-
ев, В.Саввин эрэ бааллар, хоһойуо
иһин, үгүстэрэ үлэһит өрөгөйдөөх
саастарыгар сылдан айылһа тыһыс
ыйааһынан олохтон туорааһыттарэ.
Оттон тутуһут оскуолаһа — оһо
аймак иһиттэрдээхтик үөрэһэр сир-
э быйыл кулун тутар ый 24 күнүгэр
70 сааһын бэлэттээтэ.

Оскуолаһытыгар кэллэн кэмнэр-
гэ сүһүөх-сүһүөх үөрэмилтэ ыччар-
тыһыттан доруоһаһа харыстаһы-
лыгар жүрүг-грам Василий Василь-
евич Бомеденов, Николай Николае-
вич Андреев курдук уһуунуһа талаан-
наах араһтар үгүһү оһордулар. Бу
үөрэх кыһаһыгар аата иһаһиллэбит
Афанасий Петрович Илларионов —
бүтүн республика бар дьомун мах-
талларын ылыт общественнай де-
яһы, хоһойуо тылаах поэт, талаан-
наах тылбаасчыт.

Хаһан эрэ ол өрдөөһү сылларга
үөрэмилтэ оскуолаһа барахсан үүнэр
кэмнэри ыччаты өссө кэмнэ хоһонох-
тортук үөрэтэн-иһэн талаһа, үүнэ
үрдүү, туһа-туруугура турарыгар
алгыһыһа этэһин.

Прокопий ФЛЕГОНОВ,
тыһыл, үлэ ветерана,
СР культуратын туйгуна.

Истин тыһынан

Айар үлэм аргыһа Киппирийээннэ
50 бэртээхэй сааскынан!

Улууспут олобун историятыгар сэдэх түбэлтэ— П. А. Ойуунускай аатынан Саха государственнай академической драматической театры "Чулуу талааннар дойдуларыгар—Чурапчы улуугулар..." диэн күннэрэ буолан аастылар. Атын дойдуларга тийэ кизин билленини ылбыт театрбыт бүтүннүү көһөн кэлэн бэс ыйын 2—10 күннэрингэр биһиги улууспуттан үүнэн-үрдээн тахсыбыт талааннаах дьонмут сырдык ааттарын кэриэстээн, бэйэтин бастын, аатырбыт оонньууларын-үлэлэрин, ситиһинилэрин көрдөрөн сүргэбитин көтөхтө, үөртэ-көтүттэ. Күннэр олус ситиһимэлээхтик бараннар, мунуутуур астыннымы ылбыппыт умнуллубат.

Күннэр кыттымалаахтарын ортолоругар биир дойдулаахпыт, театр артиһа К. В. МИХАЙЛОВ баара, бэйэтин эгэлгэ талаанын көрдөрбүтэ улаханымк астыннарбытын этэн туран, СР үтүөлээх артистката М. И. ВАРЛАМОВА Куприян Васильевич 50 сааһын туолбутунан эбэрдалллар хоһоонун тиксэрэбин.

Р. М. САВВИН,

РФ үөрэжиритин туйгуна, улуус бочуоттаах гражданина.

Сандаара тыгар сарданалаах,
Кыһылар кыһыл сардааналаах,
Күндээрэ тахсар күннэрдээх,
Уста туолар уулардаах,
Куһугуруу көтөр кынаттаах
Кус үөрэ кургүөмнээн түһээччи,
Арым чаалай аллар сыалаах
Аарыма анды аһаан аһар,
Көмүс хатырыктаах арааһа
Күүскэ үөскүү күүрээннир
Күтүр улахан күөллэрдээх,
Эндир-мэндир сирдэринэн
Очур-чочур томтордордоох,
Бугул-бугул буурай

булгуһаахтардаах,

Сэдири-селик хонулардаах,
Алаарыһа туналыһар
Айгыр-селик алаастардаах,
Аатырар-суолулар аналлаах
Артыыс дьону айталаабыт,
Уостан түспэт удьуордаах,
Өйтөн сүппэт утумнаах
Чулуу дьону ууһалпыт
Дьонун Чурапчы дойдулаах,
Кыыраах саба кир инлэтэх,
Туора суолунан туораабатах,
Дууһата бөҕө сып-сылаас,
Суобаһын оҕото ыл-ыраас,
Киппирийээн диэн кэдэгэр унуохтаах,
"Киппирийээн" диэн күэргэл ааттаах,
Баһылайабыс диэн бар дьонго
биллэр,
Барыбытыгар баарбыт-суохпут,
Энчирээбэт эрэлбит-итэҕэлбит.

Бу кэрэкээн сирдэриттэн,
Дьонуннаах добун дойдуттан
Силис тардыстан, кэскил тэринэн,
Аламаһай-амарах санаалаах
Айыы Далбар хотунуттан,
Амтаннаах айгыр тылыттан
Алгыс баһын ылынан,
Кинкиниир кизин сирдэринэн
Тэбинэ-тэлэһийэ сизлэн,
Дьол-соргу толору тосхойон,
Дьон сиринэн олох олорон,
Унаар буруо таһааран,
Ууһаан-тэнийэн, уруйданан,
Оонньоон-көрүлээн угураабыт,
Улуутумсуппут убайдаргын
Утумнуур оноруулаах оноһуллан.

Саҥалаабыт идэлэрин салгырга
Айылбаттан ананан айылынаабын.

Бийирэмнэнэ бизбэйдэммит,
Бэйэлэрин кэмнэригэр,
Бэртээхэй эйгэлэригэр
Ийизин-куойан илбийирэн,
Айан-тутан аарыгыран
Айан аартыгынан айаһаабыт,
Сырыы бөбөгүн сыымайдаабыт,
Аар-саарга аатыран,
Суон сурахтара сурабырбыт
Ааспыт талы талааннаргын,
Аба саастаах көлүөнэбин
Ууһуур уустук соруудахтаах,
Салгыр салан элпэттээх,
Саха тыллаах омуктан
Саңа көлүөнэ кинитэ
Саңа үйэни көрсүһэ,
Күн сириг көрбүтүнэн
Күөһэлэс ғына түстэбин.

Орто сааһын туолуутугар
Оҕоһуун онкулун устунан
Орой-чорой улаатангын,
Олох суолун булунаагын,
Оройгунан көрөнгүн,
Омунура тыһыангын,
Омьой-омьой уктанэн,
Куоһай-избэй туттунан
Тийээн кэллэбин бизтэкиэр.
Совотох удьуор буолангын
Сорудагы толорор чнэстээххин,
Ол да иһин Эйиэхэ
Элбэх идэ ингэрлэбит,
Баай-талаан баһаама
Бары өтүгүн арыллыбыт,
Убайдаргын ууһаангын
Оруол оонньоур дьоллоонун,
Идэлэрин икэринэн
Айар артыыс аатырдым,
Кэпсээннэ кэрэһитэ буолангын
Кэмэ суох кэбизэ кэпсигин,
Көрдөөхтүк күлпээллим күлэртигин.

Ырыаһыт ылыктаах ыһаахтаах
Ыраахтан ымсыырда ылыгыһын,
Чугастан чугдаара туойаһын,
Гитарист кыахтааба буолангын
Кыыс оҕо добордоох курдуккун,
Өрүтэ тибийэ охсонгун

Дьон айун-санаатын сүүйэрин.

Киһиэхэ орто саас—
Олобун дьолунаах оройо,
Өрөгөйдөөх үтө кэмэ,
Өй-төй сааһыланан,
Мэник-тэник мэтэйдэспэт,
Олохтон уоллут мунууллан
Барыта онун булунар,
Саңаа-оноо сайдан
Түспэтиги төрөтэ үөскүүр,
Киппирийээн кизбэ киирэр,
Киппирийээн кизбэ аһар,
Кизбэ-көлү кизлэтэ кэлэр,
Сир-майгы сибикитэ биллэр,
Үтө санаа, чараас сүрэх
Чакчы мантан саҥаланар.

Орто саас оһон, дэ,
Олус кырдым буолбатах,
Олобу уйгулаан утумнуур
Саргылаах саҥааһын саҥаланар,
Муударас мунутаан үөскүүр,
Саңа олукка киирбиккинэн,
Олоххун сатаан салгыы тур,
Ол курдук иһини кэскилин
Кэрэһин кэрэһэлээн кэлэрэ,
Үлүскэн үлэһэн үлүһүй,
Киһини кини абырыаба,
Харсыһым-хабырыһы хаайдаһына,
Харыстаныма, харса суох хапсан ис,
Кимилээхтик киирсэн ис,
Тулуурдаах тулсаһа туһаайан,
Туруулаһа тулса тур!
Өрөгөйдүү үүнэн ис!
Айар үлэн айхаллангын,
Бар дьонун махтаннаахтын,
Ситэрбэтэххин ситэрэн ис,
Толорботоххун толоро тур!

Мин Эйиэхэ дууһабыттан
Анаан хоһоон хоһуйдум,
Айар үлэм үөһүгэр
Нууччалыта партнербын,
Сахалыта бииргэ оонньоур
Биир идэлээх үлэһэннээхпин.

Сааспытанан икки арда
Сатамматах атар араас,
Ол курдук олохтор
Отый оҕо тэннээбэ,
Көнтөс көнө сүрүннээбэ,
Көннөрү көрдөөх киһинэн,
Уутугар-хаарыгар киирдэбинэ,
Оһуобай турукка оһуунаһына,
Ураты талаана арыллар,
Уолан сааһа эргиллэр.
Оттон толорор оруолбар
Оонньоорум буолан турааччы,
Олоп-чолоп көрүтэли,
Хороммот холуур тылынан
Ходьолдьута хоһуйааччы,
Дьизэрэлдьитэ этээччи.

Аны атын оруолбар
Уолум—оһом буолааччы,
Былаһайтан быһыһааһы
Былаһаһын тулутунан
Бырдатаана ойоччу,
Ойуоккалы оһооччу,
Лүксүүр дүгүр мингэлээн
Күлсүбэ көтө турааччы,
Дьабыһыгар даһайа
Дьалкыһыта туоһааччы,
Ойуун оруолун толорон,
Дуоһуһа туруктан таһааччы,
Оруолун тириитин уһулан
Киһитин кизбигэр киирэн,
Киппирийээн дьизэтигэр теннөөччү.

БИЛЛЭРИИЛЭР

Биоэнергетик, биолокация специалиһа,
Традиционной медицина Саха сиринээби
союзун бырабылыһанын чилиэнэ СЛЕП-
ЦОВ Н. И. Чурапчы улуутун нэһилиэктери-
нэн ыаллар уһаайбаларын, дьизэлэрин-уот-
тарын, хотоннорун уһуна бэйэлэрин кутта-
рын-сүрдэрин ыраастыыр, арчылыыр үлэни
ыһыаһа.

Николай Иннокентьевич өһөтүнэн
туһаныахтарын баһалаах нэһилиэктер
дьаһалтала, биирдиилээн ыаллар 41-941
телефонна ханнык баһарар бириэмэбэ бил-
сизхитиһеп.

xxx

Чурапчы сэлэһинээтин Г. Г. Дагданча 1
№-дээх рыногар от ыйын 25 күнүттэн чэлчэ-
тиллибит табаар (танас-сап) атыыланар.

ОЖИДАЕТСЯ НОВОЕ
ПОСТУПЛЕНИЕ ТОВАРОВ
ИЗ БЛАГОВЕЩЕНСКА,
ХАБАРОВСКА

Строительные материалы: ДВП, оцин-
кованное железо, гвозди, краски и т. д., мяг-
кая мебель, кухонные гарнитуры, тумбочки
под телевизор, холодильники, стиральные
машины разных марок, видеоманитофоны,
муз. центры, хозтовары, электротовары и
многое другое.

Наш адрес: с. Чурапчы, ул. Октябрьская,
57. Тел. 41-416.

Магазин "Боотур"

АТЫЛЫБЫТ

Суһаллык үчүгэй туруктаах, сүүрө
сылдыар бортовой ГАЗ-66 автомашинаны.
Чурапчы сэл. Музейнай уул. 3 №-гэр
билсэргитигэр.

КУОРТАМНААБЫТ

Чурапчы сэлэһинээтигэр ититиллэр 1-2
хостох квартираны эбэтэр кыра чааһынай
дьизини. 41-332, 41-265, 41-029 телефоннар-
га билсиргитигэр.

КӨННӨРҮҮ

Хаһыат от ыйын 24 күнүгүсүбү нүмэрин
иккис балаһатыгар тахсыбыт "Кэскилээх-
тик дьаһанан, саналыы өйүнэн" диэн маты-
рыйаал 6-с колонкатын үөһэттэн 5-с стро-
катыгар "икки фургон УАЗ-тара" дэммитин
"фургон УАЗ массынната", 17-с строка-
тыттан саҥалаан "Былырын Хоптобо
нэһилиэгин төрүттэмнэ 80 сыла туол-
лар үбүлүөйдээх ыһааһар ат сүүрдүүтэ
диэн саха дьонугар ыһаах кизгэлэ буол-
ларын табатык өйдөөн, ат сүүрдүүтүн
бэйэтэ көбүлээн, спонсордаан ыппы-
та" диэн көннөрөн аабыллыахтаах.

"Дьөһөгөй" б/х-тын салайааччытыттан
А. Е. Луковцевтан, ыстатыйа автора П. Фе-
доровтан—Сомороттон редакция үлэһиттэ-
рин буруйдаһанан тахсыбыт албас иһин бы-
растыы ғыналларыгар көрдөһөбүт.

Күндү балтыбыт, түөрт оҕо тапталлаах
ийэлэрэ, Болтоһоттон төрүттээх
КОНЬКОВА (Сиссина)
Марфа Дмитриевна
Нукус куоракка от ыйын 22 күнүгэр ырахан
ыарыһтан өлбүтүн, диринник курутууан
туран, аймахтарыгар, билэр дьонугар
иһитинэрэбит.
Бииргэ төрөөбүттэрэ, оҕолоро.

Күндү оҕобут, кэргэним, аҕабыт, быра-
аппыт, Чурапчы сэлэһинээтин олохтооҕо
ХОЮТАНОВ Михаил Иванович
Эдэр сааһыгар от ыйын 23 күнүгэр хомолто-
лоохтук өлбүтүн, диринник курутууан ту-
ран, бэрэ аймахтарыгар, табаарыстарыгар,
билэр дьонугар иһитинэрэбит.
Ийэтэ, аҕата, кэргэнэ, оҕолоро,
эдьийдэрэ.

Талтыыр аҕата, Таатта улуутун олох-
тооҕо
СЛЕПЦОВ Михаил Тимофеевич
өлбүтүнэн медстатистик Фомина Татьяна
Михайловна дириг кутурбаһытын тиз-
дабит.
Улуустаабы кини балыһа админис-
трацията, профкома.

ДЖЕМНЭР
ЯБЛОКОТТАН

Джеми аһыы яблокаттан бэлэмниир ор-
дук. Онуока чараас хахтаахтары (антонов-
ка, белый налив, о.д.а.) сууйан, өлүү-өлүү
бысталаан баран 10-15 мүн. устата оргутул-
лар. 1 кг яблокага ыстааһан анара уу сөп
буолар. Онно саахар эбиллэр уонна уотун
сыһыа күүһүрдэн буһарыллар. Оргуй-
даһына, уотун күүһүрдэн бэриллэр, оччоҕо

саахар ууллар. Күүгэнин баһан ыла-ыла
булжуйулар. Оргуйбутун кинэ 20-30 мүн.
ордук буһарыллыбат. Джем буспутун -бус-
патаһын бүлүүһэбэ таммалатан көрөн би-
лиллэр. Өскөтүн иһин хаалпыла тымныы
иһиккэ түһээт кытааттаһына—сөп буолбут.
Иһиккэ кутан 15-20 мүн.устата сойутун. 1
кг яблокага 1,2 кг саахар наада.

УУЛААХ ОТОТОН

Уулаах отону хаһаамыт ыаллар ман-
нык джеми оһостон сизхитин сөп. Отону

10 мүн. устата булжуйан биэрэ-биэрэ сы-
лытылар. Саахар, өлүү-өлүү ғына быһыл-
лыбыт яблоканы, грушаны уонна лимону
эбин кутан баран эмиз 10 мүн. устата
мөлтөх уокка буһарыллар. Сойутуллар. Ол
кэнниттэн эмиз бастакы кэмэйттэн
үһүттэн биэрэ хаалыар дьизин буһарыллар.
Итиһин баанкаларга кутуллар, хаппахта-
нылар.

1 кг отон, 1 кг яблоко, 1 кг груша, 1 ли-
мон, 1 кг саахар наада.

Редактор эл. ДАНИЛОВ СР.
ААДЫРЫСЫП: 678670, Чурапчы сэл.
Карл Маркс уул. 26 "а".
ТЕЛЕФОННАРЫТ:
редактор — 41-332, отделар — 41-265.
E-mail: sapaoloh@mail.sakha.ru

Хаһыаты тэрийээччилэр: Саха Республикатын Правительствота,
Улуус дьаһалтата, Редакция Хаһыат сахалыы тылынан
оптуорунуука, сараада, субуотаба тахсар.
Хаһыат индекса: 54907

"Сага олох" редакционнай-издательскай холбоһук. Офсетнай бэчээт.
Сакааһын №-рө 85. Тираж 1790. 25. 07. 2001 с. бэчээккэ бэрилиннэ.

Автор суругар этиллэр санаа редакция
позициятыгар мэлдьи сөп түбөһөр
буолбатах. Сурукка ыһааллар чакчылар
кырдыктаахтарыгар эппиэтинэһин
автор тус бэйэтэ сүтэр.